

Enkele jaren geleden zag ik in het Amsterdamse Tropeninstituut een merkwaardig tafereel dat niets te maken had met de collectie. Het betrof de presentatie van een tv-serie over het slavernijverleden. Voor een volle zaal trokken tientallen sprekers over het toneel om elkaar te feliciteren – NPO-hotemetoten, tv-makers, stichtingsbestuurders, sponsors, de presentatrice. En allemaal waren ze blank! Als een tv-station in Amerika dat had geflikt, was het een schandaal geweest. In Nederland lag dit anders, zo vertelde een van de weinige zwarten die aan de serie had meegewerkt: ‘We worden nog altijd niet voor vol aangezien. Bakra (Surinaams voor blanke) knows best!’

De lelieblanke presentatie maakte zo onbedoeld een punt dat in de serie zelf weinig aan bod kwam – dat we nog steeds leven met de gevolgen van de slavernij. In Nederland werd hij 150 jaar geleden afgeschaft, een historisch feit dat in juli wordt herdacht. Ons land boerde wel bij de inkomsten, maar had zelf had geen slaven. Het maakte pas eeuwen later kennis met hun afstammelingen toen die arriveerden uit Suriname en de Antillen.

De grootste impact hebben de Hollanders met hun sleutelrol in de internationale mensenhandel dan ook gehad op de landen waar ze de slaven heenbrachten. Ze deden uitstekende zaken in de twee landen die uitgroeiden tot 's werelds grootste afnemers. Ik ken ze beide goed en je hoeft er niet scherp te kijken om te zien dat de slavernij van toen de oorsprong is van hun grootste maatschappelijke problemen nu.

Ik schrijf deze column in Brazilië dat in de zeventiende eeuw de grootste afzetmarkt was voor slaven van de West-Indische Compagnie. Voordat het land in 1888 de slavernij als laatste in het westelijk halfrond afschafte, had het 4,5 miljoen Afrikanen opgeslokt – meer slaven dan enig ander land en zelfs vijf keer zoveel als de nummer twee, de Verenigde Staten. De vrijheid was bitterzoet voor de voormalige slaven, want ze ontvingen geen enkele compensatie of steun. Ze hadden niets om op terug te vallen in een land waar de rijkdommen stevig in handen waren – en zijn – van een kleine elite. Met duizenden trokken ze naar grote steden als Rio de Janeiro en Salvador, waar ze vooral op de heuvels gingen wonen. Zo ontstonden de favela's, de sloppenwijken waar

hun nazaten veelal nog steeds in grote armoede leven. De extreme ongelijkheid in Brazilië is rechtstreeks te herleiden tot de slavernij.

Donkerere Brazilianen zijn nog steeds tweederangsburgers, en lijken te berusten in het feit dat zij voor gelijkwaardig werk vaak slechter worden betaald dan blanken. Het racisme is niet meer zo openlijk als in de tijd van de eerste zwarte profvoetballer, Carlos Alberto, die rijstpoeder op zijn gezicht smeerde om de schimpscheuten van het blanke publiek te voorkomen. Maar de gezichten in de politiek, het bedrijfsleven en op tv zijn nog bijna allemaal blank, terwijl de meerderheid van de bevolking kleurling is. Tot ver in de twintigste eeuw was de politiek gericht op 'branquemento' – het ideaal van een blanke samenleving. Met dat doel werd de immigratie vanuit Europa aangemoedigd en werden nieuwkomers, onder wie groepen Nederlanders, geholpen met overheidsprogramma's die de ex-slaven nooit waren aangeboden.

Behalve het sluimerende racisme en de economische achterstand is, net als in Amerika, ook het extreme geweld in de Braziliaanse maatschappij mede een gevolg van de slavernij. Het destijds ontstane gebrek aan respect voor mensenlevens en de bijbehorende wreedheid vertalen zich nu in het hoogste aantal vuurwapendoden ter wereld – verhoudingsgewijs zes keer zoveel als in de Verenigde Staten!

Op de allerarmsten na hadden alle blanke Brazilianen tenminste één slaaf in dienst (en ook nu nog hebben velen een 'empregada' voor 320 euro per maand). Dat maakte hun leven aangenaam, maar de afhankelijkheid van dwangarbeid werkte ook een gemakzucht in de hand die het land nog steeds parten speelt in zijn economische ontwikkeling.

De slavernij bracht niet alleen kommer en kwel. Brazilië heeft er, net als Amerika, ook zijn rijke cultuur aan te danken, met carnaval en de samba- en bossanova-muziek als bekendste pijlers. Brazilië is bovendien een echte 'melting pot' geworden. Je vindt er alle schakeringen tussen pikzwart en hagelwit, en ondanks hun maatschappelijke ongelijkheid gaan de rassen er veel gemoedelijker met elkaar om dan in de Verenigde Staten. Daar leven zwart en blank veel meer langs elkaar heen en is het onderlinge wantrouwen aanmerkelijk groter. Een belangrijke oorzaak hiervan is de

rassensegregatie die het zuiden van de Verenigde Staten invoerde na afschaffing van de slavernij, net als bij ons anderhalve eeuw geleden. Het was in de woorden van een historicus 'slavernij onder een nieuwe naam'. Zwarte Amerikanen werden in een aparte, inferieure wereld geduwd, waar hun kansen op maatschappelijke verbetering miniem waren. Pas vijftig jaar geleden wist de burgerrechtenbeweging onder leiding van dominee Martin Luther King te bewerkstelligen dat de bordjes NO NEGROES verdwenen, en dat ook zwarten eindelijk overal stemrecht kregen. Maar in de praktijk blijft veel van het beste wat Amerika te bieden heeft voor WHITES ONLY.

De meeste zwarte kinderen in de grote steden gaan nog steeds naar zwarte, slechte scholen. Ze zijn voorbestemd voor slecht betaalde baantjes in de service-industrie. Een zwart kind kan nu dan wel dromen van het Witte Huis, maar de huidige bewoner stamt niet af van slaven, en zwarte kiezers worden nog steeds gediscrimineerd. Het wordt ze in Republikeinse staten vaak moeilijk gemaakt zich als kiezer te registreren en in hun wijken staan aftandse stemmachines die veel fouten maken. Zo liep Al Gore in Florida in 2000 de tienduizenden stemmen mis die hem anders waarschijnlijk het presidentschap hadden opgeleverd.

Natuurlijk is er vooruitgang, maar de officiële afschaffing van de slavernij was slechts een begin. Veel zwarte Amerikanen hebben nog meegemaakt dat iedere methode om hen op 'hun plaats' te houden geoorloofd leek. In de zuidelijke staten kon blank gepeupel tot in de jaren zestig straffeloos zwarten aan bomen opknopen. De moordenaars lieten zich lachend fotograferen onder de bungelende lijken – en stuurden de kiekjes rond als ansichtkaarten. Ik maakte als RTL-correspondent een reportage over een tentoonstelling van die ansichtkaarten. Bezoekers keken met tranen in de ogen naar wat lang een taboe onderwerp was geweest. 'Het is goed dat mensen het nu zien,' zei een zwarte man. 'Ze zullen beter begrijpen waarom wij nog zo veel woede in ons dragen tegenover een maatschappij die ons wat we ook proberen, beloont met onrecht.'

Die woede wilde men in 2011 in die slavernijserie over Nederland niet zien. In de schaduw van presentatrice Daphne Bunschoek kreeg de zwarte stand-upcomedian Roué Verveer een bijrol toebedeeld (ook voor hem was tijdens de presentatie op het toneel

geen plaats). Hij was onbevangen op zoek gegaan naar zijn roots in Ghana. Een sympathieke, vrolijke verschijning, precies zoals men had bedacht in de redactievergaderingen. Geen 'angry black' dus, die zou de kijker kunnen afstoten en hem wellicht te zeer confronteren met de nabijheid van een ver verleden – verwerkt misschien door blanken, maar nog dagelijks van invloed op het leven van veel zwarten.

====

Op de website van www.maxwesterman.nl kunt u onder 'video's' zijn reportage vinden over de 'lugubere ansichtkaarten'.